

“Yağmurdan kaçarken doluya tutulmak” şeklinde hemen hemen bütün deyim sözlüklerinde var.

89. *Karda yürü, izini belirtme.*

“*Karda yürüyüp izini belli etmemek.*” şekliyle çok sayıda deyim sözlüğünde yer almış.

109. *Deliye taş andırma.*

“*Deliye taş andırmak, deliye taş anmak.*” şekilleriyle bazı deyim sözlüklerinde yer almıştır (Ahmet Turan Sinan, *Türkçenin Deyim Varlığı*, 2016, s. 341; Bilginler, *Tanıklarıyla Deyimler Sözlüğü*, 2014, II/778).

Sonuç olarak diyebiliriz ki Doç. Dr. Oğuzhan Durmuş’un kitabı; inceleme, karşılaştırmalı metin ve sözlük / dizin bölümleriyle çok önemli bir Türklük bilimi, dil bilimi ve halk bilimi çalışmasıdır. Birçok atasözü ve deyim 17. yüzyıldaki kullanım şeklinin 21. yüzyıla kadar geçirdiği değişiklikleri incelemek isteyen bilim insanlarına belge, bilgi sunması ayrı bir kazançtır. Benzeri çalışmaların, kendisinden önceki ve sonraki diğer müstakil atasözü yazma ve basma eserleri için de yapılması ne kadar isabetli olur... Kitabın yazarını ve yayımlayan Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü yöneticilerini Prof. Dr. Durmuş Yıldırım’ın şahsında kutluyoruz.

TATAR İSİMLERİ

Roza Kurban

Onomastik (Fransızca *onomastique*; isimle ilgili anlamında, Yunanca *onomastikus*’tan), özel isimleri (yer ve kişi isimlerini) inceleyen sözlük bilimi dalıdır. Onomastik, dil biliminde önemli bir yere sahiptir. Onomastiğin araştırma, inceleme alanı oldukça geniştir. Dil biliminin bu dalı - kişi adlarını, soyadını, lakabını, gök cisimlerini, yer, hayvan, su kaynaklarının adlarını, kabile ve millet adlarının etimolojisini vs. incelemektedir. Onomastik dalındaki araştırmalar sadece bir dilin tarihini incelemekle sınırlı değildir, aynı zamanda bir milletin etnik tarihinin aydınlatılmasında da büyük önemi vardır. Kökenleri ve gelişme süreçleri bakımından kişi adlarını inceleyen onomastik dalına antroponim (antroponimi) (Fransızca *antroponymie*; insan anlamında Yunanca *antropos* ve isim anlamında *onoma*’dan) denir.

Kazan Tatar dilinde özel isimlerin ve adların menşeinin ciddi bir şekilde araştırılması, XIX. yüzyılın ikinci yarısında başlamış; 1960’lı yıllardan sonra

Tatar Onomastiğini araştırma, inceleme işleri hız kazanmış, bilimsel çalışmaların alanı ve kapsamı genişlemiştir. Son 50 yılda onomastik dalında en önemli çalışmalar yapan bilim adamı -hiç kuşkusuz- Prof. Dr. G. Sattarov'tur (1932). Sattarov'un, *Tataristan'ın Mikrotoponimisi* (1965), *Tataristan'ın Antroponimi* (1975), *Tataristan'ın Etnotoponimisi* (1980), *Tatar İsimleri Sözlüğü* (1981), *Tatarlar* (1989), *Tatar Antroponimi* (1990), *Terimler Dünyasına Seyahat* (1992) gibi Türk-Tatar onomastiği ile ilgili birçok kitabı ve yüzlerce makalesi bulunmaktadır.

2019 yılının Aralık ayında, Prof. Dr. G. Sattarov'un *Tatar İsemneré: Añlatmalı Süzlék (Tatar İsimler: İzahlı Sözlük)* başlıklı kitabı yayımlanmıştır. 551 sayfadan oluşan ve geniş okuyucu kitlesine hitap eden bu kitabın baskı sayısı 5 bin adettir. Kitapta genç, orta yaş ve büyüklerimizin isimleri olmak üzere madde başı 15 bin kişi adı (madde içi 20 binden fazla türdeş isim) yer almıştır. Kitabın ön sözünde Sattarov'un "Adın Güzel, Kimler Koymuş", "Nasıl İsimler Vardır?", "Antroponim - İsim, Soyadı İnceleyen Bilim Dalıdır" başlıklı yazıları bulunmaktadır. *Tatar İsimleri Sözlüğü*, iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Tatar isimlerinden kısaca söz edilmiştir. Kazan Tatarlarında kişi isimlerinin tarihî süreç içerisinde yaşadığı değişiklikler kaleme alınmıştır. İsimleri etkileyen değişiklikler:

1. Mecusilik inanç, gelenekleri ektisinde olan Eski Türk Dönemi (I.-X. yüzyıllar);
2. İslam dini ve şeriat kanunlarının etkisi olan ikinci dönem (X.-XX. yüzyıl başları);
3. 1917 Ekim Devrimi'nden sonraki dönem (XX. yüzyıl başlarından günümüze kadar)

olmak üzere üç ayrı döneme ayrılarak incelenmiştir. Eski Türk-Tatar isimle-

rinin ortaya çıkışından itibaren dinlerin getirdiği gelenek ve göreneklerin kişi isimlerine yansması örneklerle anlatılmıştır. Kazan Tatarları, 922 yılında İslam dinini kabul etmiş; din ile birlikte Tatarların hayatına Arap, Fars kelimeleri nüfuz etmiştir. X. yüzyıldan itibaren Tatar antroponiminde Arap ve Fars dilinden giren isimler, Kazan Tatar kişi isimlerinin %70-75'ini oluşturmuş olup bu isimler günümüzde de kullanılmaya devam etmektedir. 1917 Ekim Devrimi, beraberinde rejim değişikliğini de getirmiştir. Yaşanan değişimler isimlerde de kendini göstermiş; devrim, rejim ve dönemin liderlerinin isimlerinden türeyen kişi isimleri ortaya çıkmıştır. Sovyet Dönemi'nde türeyen isimler, yoğun bir şekilde Kazan Tatar isimlerini de etkilemiştir.

Tatar İsimleri Sözlüğü'nün ikinci bölümünde; Tatar erkek isimleri ve Tatar kadın isimleri ayrı ayrı kaleme alınmış olup isimlerin köken bilgisi, anlamı, bazı isimlerin hangi geleneklerinden etkilendiği konusu, birleşik isimlerin izahı gibi detaylar dışında son sütunda ismin Rusça yazılışı verilmiştir. Kitabın sonuç kısmında; isimlerin önemini vurgulayan Prof. Dr. G. Sattarov, "Ad ve şan diyalektik birlik oluşturmaktadır. Önce dünyaya en değerli varlık - insan (çocuk) geliyor, ona ad konuluyor... İnsan sanını adı aracılığıyla tanıtıyor. İnsan fani dünyadan gidince adı kalıyor, adı yaşıyor, ad ölümsüzdür." demiştir (Sattarov, 2019: 548). Bilindiği üzere Kazan Tatar dili; asil, anlamlı, güzel isimlere sahip olan zengin bir dildir. Sattarov; kitabında Kazan Tatarlarının çocuklarına millî isimler koymasını temenni etmiş, konulan isimlerin hakkının verilmesinin umudunu iletmiştir.

Kaynak:

Sattarov, Gomer, *Tatar İsemneré: Añlatmalı Süzlék*, Tataristan Kitap Neşriyatı, Kazan 2019.